

Atatürk Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Kültür Enstitüsü

Atatürk Kültür Enstitüsü

Fakülte de Sciences et Lettres
Faculté de Philosophie et Lettres

Liberté • Égalité • Fraternité
RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

Fransa Birlikliği
Etkinliği ve Kültür
Kongresi

Konferans de France
Société de Coopération
et d'Action Culturelle

Ankara Province (Ankara) /
Etnoloji

Association des Professeurs de Français
à Ankara

ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ

50th
Anniversary

V.

ULUSAL FRANKOFONİ KONGRESİ BİLDİRİLERİ

ACTES DU V. CONGRES NATIONAL DE LA FRANCOPHONIE

25-26 EKİM / OCTOBRE - 2007

ERZURUM

V. ULUSAL FRANKOFONİ KONGRESİ BİLDİRİLERİ KİTABI

ACTES DU V. CONGRES NATIONAL DE LA FRANCOPHONIE

25–26 EKİM / OCTOBRE 2007

ERZURUM

YAYINA HAZIRLAYANLAR:

Prof. Dr. Sevim AKTEN

Doç. Dr. Mükremin YAMAN

Yrd. Doç. Dr. Ali TİLBE

Yrd. Doç. Dr. Aydın ERTEKİN

Dr. Kamil CİVELEK

Dr. İrfan ATALAY

Atatürk Üniversitesi Yayınları : 973
Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları :133
Araştırmalara Serisi :109

**V. ULUSAL FRANKOFONİ KONGRESİ
BİLDİRİLERİ KİTABI**

***ACTES DU V. CONGRES NATIONAL DE LA
FRANCOPHONIE***

ISBN:

978-975-442-144-6

Baskı Cilt

Bizim Büro Basımevi

ANKARA

Haziran - 2008

Dizgi – Tasarım

FENOMEN

442 234 69 49

İÇİNDEKİLER

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Tuğrul İNAL / BAUDELAIRE İÇİN DRAMATİK BİR OKUMA	1
Prof. Dr. Rachid HADDAD / ANTAR, Drame de la Littérature Francophone Libanaise	13
Yrd. Doç. Dr. Abidin EMRE / GEORGES BRASSENS'DE YABANİ OT AŞK VE EROTİZM TAYFLARI	18
Prof. Dr. Tanju İnal / GÜYAN'DA, SENEGAL'DE, MARTİNİK'TE "FRANKOFON SİYAH" OLMANIN DAYANILMAZ ACISI	26
Prof. Dr. Arzu Etensel İLDEM / SÖMÜRGE SONRASI FRANKOFON YAZIN: ANTİLLİ VE HAİTİLİ YAZARLARIN YAPITLARINDA KÖLELİĞİN BELLEĞİ ...31	
Prof. Dr. Jale Erlat / FRANSIZ DEVRİMİ'NDE BİR KADIN OLMAK: MADAME ROLAND	37
Prof. Dr. Zeynep MENNAN / ÇAĞDAŞ BİR ÖZYAŞAMÖYKÜSÜ: BÉATRİCE LİBERT'İN UNE ENFANCE AU CREUX DES MOTS ADLI YAPITI	45
Prof. Dr. Ayten ER- Dr. İrfan ATALAY / MODERN BİR SÖYLENCE: ROBERTO ZUCCO	52
Dr. Ali TİLBE / BİR POLİSİYE SERÜVEN ROMAN İNCELEMESİ: JEAN-CHRİSTOPHE GRANGÉ'NİN KURTLAR İMPARATORLUĞU	59
Yrd.Doç.Dr.Ertuğrul İŞLER / NİÇİN MİTLER VE MİTOLOJİLER ?	80
Yrd. Doç. Dr. Aydın ERTEKİN / IONESCO OYUNLARINDA ZEN BUDİST YANSIMALAR	88
Yrd. Doç. Dr. Mehmet SAYIN / PHİLİPPESOLLERS'İN "SABİT TUTKU" ADLI ROMANINDA UZAM İNCELEMESİ.	94
Yrd. Doç Dr. H. Nâlân GENÇ / UNE LECTURE AUTOBIOGRAPHIQUE SUR "LE PAPA DE SIMON" DE GUY DE MAUPASSANT	99
Yrd. Doc. Dr. Nizamettin KASAP / Jacques Brel'in Gözünde Ve Sözünde Kadınlar	110
Yrd. Doç. Dr. Emel ÖZKAYA / Saint-Exupéry'nin Küçük Prens ile Yaşar Kemal'in Al Gözüm Seyreyle Salih romanlarında Umut	117
Doç .Dr .Arzu KUNT / LA TRAVERSEE DES PAROLES DANS INVENTAIRES DE PHILIPPE MINYANA	123

Mustafa KOL / l'ideologie de la femme dans l'œuvre romanesque d'edmond about.	128
Yrd.Doç.Dr.Rıfat GÜNDAY / le temps dans les romans de michel butor	144
Dr.Ahmet YILMAZ / YENİ İNSANCILIK VE ALBERT CAMUS	156
Mehmet BAKİ / FRANSIZ YAZI'NINDA ÖYKÜNÜN YERİ VE SÜREDİZİMSEL GELİŞİMİ	165
Dr Şevket KADIOĞLU / L'éveil des Protagonistes Lecléziens de L'état de Soumission à L'état de La Conscience et L'importance du Regard	174
Arş. Gör. Nesrin Tekin / LA QUESTION DE L'IMMIGRATION ET DE L'IDENTITE DANS L'IGNORANCE DE MILAN KUNDERA	182
Arş. Gör. Hüseyin YAŞAR / Fransız Edebiyatında Yahudiler .Les Juifs Dans La Littérature Française	185
Çağrı Eroğlu / KENİZE MOURAD'DA KÜLTÜR ÇATIŞMASI VE KÜLTÜREL BİRLİKTELİK	193
Prof. Dr. Ali DEMİR / TAHSİN SARAÇ VE ÇEVİRİ ŞİİRLERİ	199
Prof. Dr. Ekrem AKSOY / DİL OĞLANLARI MEKTEBİ'NDEN MÜTERCİM-TERCÜMANLIK BÖLÜMLERİNE	206
Arş. Gör. Ziya TOK / ÇEVİRİDE ÇEVİRİLEMEZLİK SORUNU	212
Prof. Dr. Neriman Eratalay / AFİŞ RESİMLERİNİN EKİNSEL YÖNLERİ	219
Doç. Dr. Hilmi ALACAKLI / L'Avenir du Français	225
Doç. Dr. İlhami SİĞİRCİ / Difficultés Phonetico-Phonologiques du Français Chez Des Locuteurs Turcs en Situation d'Apprentissage Non Guidé Vivant en France.	230
Yrd. Doç. Dr. Melek ALPAR / La Nécessité De L'Autonomie Dans L'Enseignement / Apprentissage Des Langues Etrangères En Turquie	239
Yrd. Doç.Dr. OYA SONER / AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'DE YABANCI DİL OLARAK FRANSIZCANIN KONUMU	244
Öğr.Gör. Dr. Füsun ŞAVLI / L'influence Des Styles Cognitifs Dans L'enseignement /Apprentissage Des Langues Etrangères	253
Dr. Yaprak Türkân YÜCELSİN / La Dimension Didactique Dans Le Cursus Universitaire Des Départements Du FLE	259
Öğrt. Gör. Lokman DEMİRTAŞ – Oktm. Tilda SAYDI – Oktm. Ceren DAVER / Pour Une Pédagogie Ludique Du FLE Par Les Chansons - Yabancı Dil Olarak Fransızcanın Şarkılarla Eğlendirici Bir Şekilde Öğretilmesi Üzerine	266

Öğrt. Gör. Lokman DEMİRTAŞ – Oktm. Tilda SAYDI – Prof. Dr. Hüseyin GÜMÜŞ / L'INTERET DIDACTIQUE DU TEXTE THEATRAL DANS LE CADRE DE L'APPROCHE COMMUNICATIVE EN CLASSE DE FLE - İLEŞİMSSEL METOT ÇERÇEVESİNDE YABANCI DİL OLARAK FRANSIYZCA SINIFINDA TİYATRO METNİNİN ÖĞRETİCİ FAYDASI.....	276
Öğrt. Gör. Lokman DEMİRTAŞ – Oktm. Tilda SAYDI – Prof. Dr. Hüseyin GÜMÜŞ / DIALANG COMME OUTIL D'AUTO-EVALUATION EN FLE D'APRES LE PORTFOLIO EUROPEEN DES LANGUES - AVRUPA DİL PORTFOLYOSUNA GÖRE YABANCI DİL OLARAK FRANSIYZCADA ÖZ ÖLÇME-DEĞERLENDİRME ARACI OLARAK DIALANG	286
Turgay HAN / YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE ANADİLDEN KAYNAKLANAN KİMİ HATALARIN HEDEF DİLİN YAZINSAL/KÜLTÜREL BECERİLERİ BAĞLAMINDA İRDELENMESİ.....	296
Prof. Dr. M. Emin Özcan / Gemi ile kale: Amin Maalouf'un Afrikalı Leo'su ile Orhan Pamuk'un Beyaz Kalesi'nde uygarlık tasavvurları	304
Yard. Doç. Dr. Seza Yıllancıoğlu / ANNİE ERNAUX VE LEYLA ERBİL'İN YAPITLARINDA KADINLIK DURUMU.....	313
Yrd. Doç. Dr. Yavuz KIZILÇİM / G. MAUPASSANT ETKİSİNDEKİ: 'AZİZ NESİN' VE MUZAFFER İZGÜ ÖYKÜLERİ ÜZERİNDEKİ GELENEKSEL HALK MASALLARI ETKİSİ.....	321
Yrd. Doç. Dr. Abdulhalim AYDIN / UNE VİE'DEN BU BİZİM HAYATIMIZ'A ETKİLER, YANSIMALAR	338
Yrd. Doç. Dr. Ümran TÜRKYILMAZ / JEAN-PAUL SARTRE VE VAROLUŞÇULUK EKSENİNDE DEMİR ÖZLÜ'NÜN ÖYKÜLERİNE BİR BAKIŞ	347
Yrd. Doç. Dr. Sadık TÜRKÖĐLU / BAUDELAİRE VE TARANCI'DA ŞİİRİN RENGİ:SİYAH.....	353
Öğr. Gör. Dr. Özlem KASAP / İKİ YAZAR, İKİ DÜNYA GÖRÜŞÜ, İKİ HURREM SULTAN.....	362
Dr. Bahattin ŞEKER / VOLTAİRE'İN "ZADİG YA DA YAZGI"SINDA ÖYKÜNME.....	369
Yrd. Doç. Dr. Nurten SARICA / ÇOCUK ANLATISINDA SORU EZGİSİ.....	376
Yrd. Doç. Dr. İlker AYDIN / TÜRKÇEDE TAMLAMALAR	395

TÜRKÇEDE TAMLAMALAR

Yrd. Doç Dr. İlker AYDIN*

Özet

Tamlama, bir adın, anlamının türlü anlam ilgileriyle tamamlanması, belirtilmesi için, bir başka ad, adil, sıfat ya da ilgeçle oluşturduğu birlikteliktir. Bir ad, bir başka adla ilgi kurarak, "evin işi", "evin kedisi"; "ev işi", "ev kedisi" gibi ad tamlamaları ya da adilla ilgi kurarak, "kendi işin", "kendisinin sözü", "senin evin", "sizin çocuğunuz" gibi adil tamlamaları veya sıfatla birleşerek "güzel ev", "bu öğrenci", "verimli iş" gibi sıfat tamlamaları ya da "ihtiyar adamın genç karısı" gibi karma tamlamalar meydana getirir. Bir ad tamlamasında tamlayan (ilk ad) yardımcı öge, tamlanan (ikinci ad) asıl ögedir. Ad tamlamasında asıl anlam ikinci sözcüktedir. Birinci sözcük onu niteler ve sınırlar. Tamlamalar işleyişçe ad değerindedir; dizimsel yapıda adın alabileceği tüm görevleri üstlenirler. Bu çalışmada tamlama türleri ve tamlamaların içyapıları farklı bir açıdan ele alınmaktadır.

Anahtar sözcükler: Türkçe, tamlama, öbek, tamlayan, tamlanan, ilgi durumu eki, iyelik eki, ağaç-çizim.

Giriş

İletişim yargılı anlatıma dayanmakla birlikte, duygu ve düşüncüyü tam olarak aktarabilmek için yargısız anlatıma da gereksinim vardır. En az iki sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu yargısız anlatıma sözcük öbeği denir. Öbeği oluşturan unsurlar kendi aralarında yapısal ve anlamsal ilişki kurarlar. Bu, bazen ekler aracılığıyla, bazen de eksiz sağlanır.¹ Öbek içinde tam bir hiyerarşi hâkimdir: Öbeği oluşturan sözcüklerden yardımcı öge başta, asıl öge sondadır. Yardımcı öge, asıl ögeyi belirtir, tamamlar. Asıl öge, öbeğin merkezidir. Buna, öbeğin başı da denir. Baş, öbeğin kurucusudur ve kurduğu öbeğin kategorisini belirler.²

Tamlama, yargı taşımayan en küçük söz birliğidir. Başka bir deyişle, tamlamalar iki ya da daha fazla adın belirli kurallar çerçevesinde oluşturdukları sözcük öbekleridir. Tamlamada, tamlamayı oluşturan birinci sözcük tamlayan; ikinci sözcük tamlananıdır. Tamlayan, tamlananın anlamını bütünler, tamamlar. Tamlayan ve tamlanan aldığı ekler, tamlamanın türünü belirler.³ Tamlamanın her iki ögesinin birden ek almasıyla belirtili, ikinci sözcüğün ek almasıyla belirtisiz tamlama oluşur. Tamlayan ve tamlanan birimin ek almadığı tamlama takısız tamlama olarak adlandırılır. En az üç sözcükten oluşan, tamlayan ve tamlananın kendi içinde tamlama oluşturduğu tamlamalar da zincirleme tamlamalardır. Tamlamalar işleyişçe ad değerindedir; dizimsel yapıda adın alabileceği tüm görevleri üstlenirler.

Bizim bu çalışmadaki amacımız, tamlayanla tamlanan arasındaki anlam ilişkilerine ve aldıkları eklerle göre Türkçedeki tamlama çeşitlerini incelemek, özellikle ikiden fazla sözcükle kurulan tamlamalarda ("kulakları küpeli kız"

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Dil Bilimi Bölümü - VAN
ilkaydin67@hotmail.com

¹ Kerime Üstünova, "Ad Tamlaması-İyelik Öbeği Ayrımı", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, s. 461, T.D.K.Y., Ankara, 2005, s. 418-425.

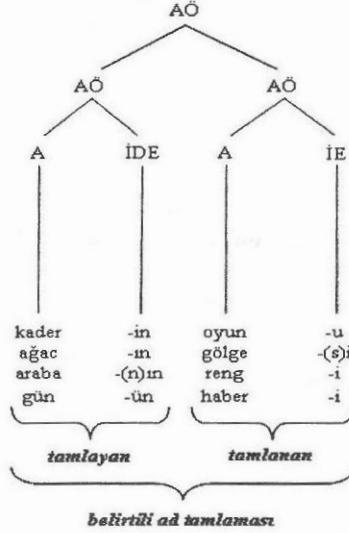
² Nadir Engin Uzun, *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, Multilingual, İstanbul, 2000, s. 18-19.

³ N. Atabay, S. Özel, A. Çam, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, Papatya, İstanbul, 2003, s. 15.

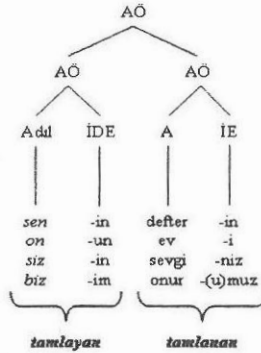
“baldan tatlı söz”, “amcamın oğlunun koltuk sevdası”), ögelerin birbirleriyle olan ilişkisini ortaya koymaktır. Yöntem olarak ağaç-çizim yöntemi kullanılacaktır.

1. Belirtili ad tamlaması:

Belirtili tamlamada, anlam bakımından bağlantı kurulurken, hem tamlayan hem de tamlanan, tamlamanın gerektirdiği ekleri alır.⁴ Tamlayan durumundaki ad “ilgi durumu eki” (-İn), tamlanan durumundaki ad da “iyelik eki” (-İ) alır. Ekler sözcüklere ünlü uyumuna göre ulanır.

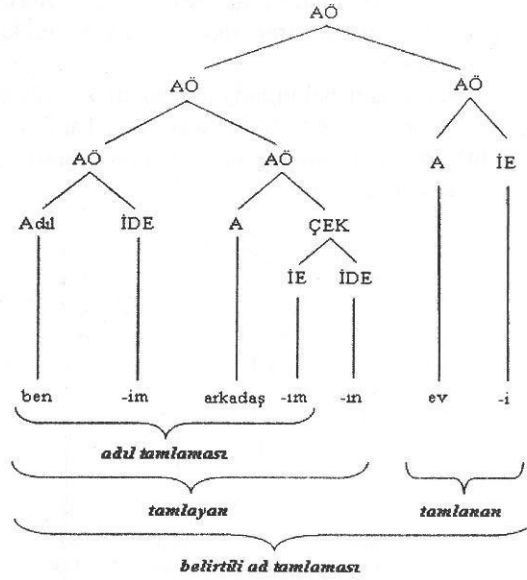

• Belirtili tamlama biçiminde adıl tamlaması da kurulur. Hem tamlayan hem de tamlanan, tamlamanın gerektirdiği ekleri alır. Tamlayanı adıl olan belirtili tamlamaya “adıl tamlaması” denir.⁵

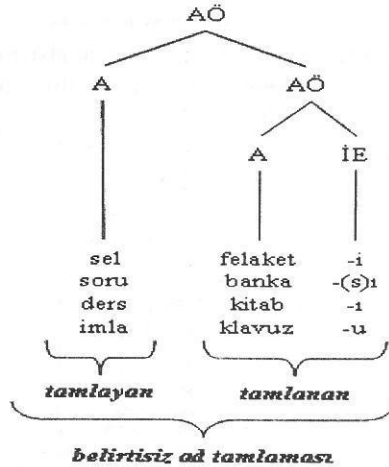
⁴ Vecihe Hatipoğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, T.D.K.Y., Ankara, 1972, s. 12.

⁵ Vecihe Hatipoğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, a.g.e., s. 21.

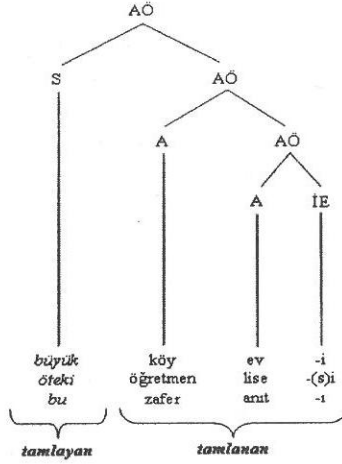
2. Belirtisiz ad tamlaması

Tamlayan durumundaki adın ek almadığı, tamlanan durumundaki adın da - (s)İ iyelik ekini aldığı tamlamalara denir. Belirtisiz ad tamlamalarının çoğu tür adı olarak kullanılır:

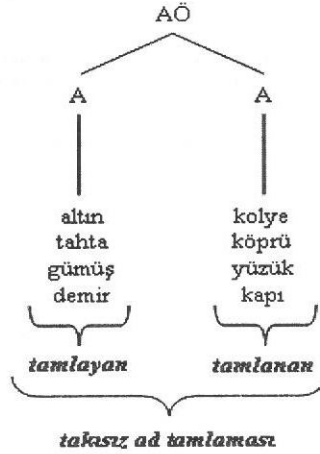
- Belirtisiz tamlamalarda, tamlayanla tamlanan arasına sözcük girmez. Bu tamlamalarda, tamlananla ilgili önadlar tamlayan birimden önce gelir: *Büyük köy evi*, *öteki öğretmen lisesi*, *bu zafer anıtı*, vb. "*Büyük köy evi*" yerine, "*köy büyük evi*" denemez.⁶

⁶ Rasim Şimşek, *Türkçe Sözdizimi*, Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş., Trabzon, 1987, s. 329.

3. Takısız ad tamlaması

İki adın ilgi durum eki ve iyelik eki almadan, anlam bakımından birbirine bağlanmasıyla oluşan tamlamadır. Takısız tamlamalarda, genellikle tamlayan tamlananın hangi maddeden meydana geldiğini gösterir. Takısız tamlamalar *sıfat tamlaması* olarak da adlandırılır.⁷

• İki addan oluşan takısız bir takımında, iki adın arasında niteleme sıfatı yer alamaz.⁸

büyük demir kapı
yeni yün çorap
eski moda çanta

*demir *büyük* kapı
*yün *yeni* çorap
*moda *eski* çanta

⁷ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, T.D.K.Y., Ankara, 1986, s. 345.

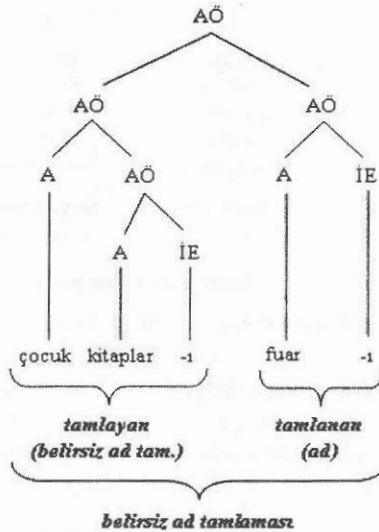
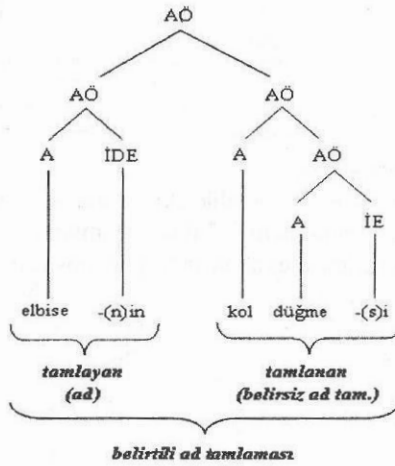
⁸ Mehmet Ali Yavuz, "Türkçe'de Ad Niteleyici Sözcüklerin Sınıflandırılması Sorunu", 13-15 Mayıs 1999, 13. Türk Dilbilim Kurultayı, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

4. Zincirleme ad tamlaması

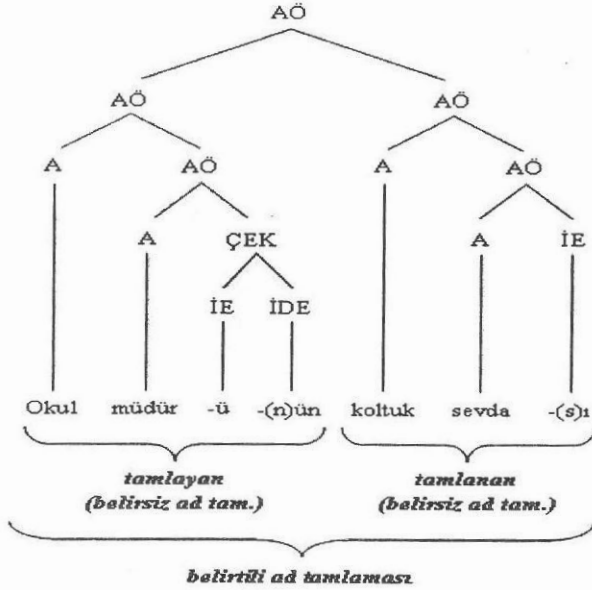
Bir ad tamlamasının başka adlarla kurduğu tamlamaya *zincirleme ad tamlaması* denir. Ad tamlamaları, ad işleyişinde dil birimleridir. Yargı öbekleriyle belirtme öbekleri içinde adların alabileceği tüm görevleri üstlenebilirler. Zincirleme ad tamlamaları ikiden fazla ögeyle kuruluyor gibi görünse de, gerçekte bu tamlamalar da tamlayan ve tamlanan olmak üzere iki ögeyle kurulur:

kapı tokma-(ğ)ı-(n)in ses-i

Bu ad tamlaması, tamlayanı, belirtisiz ad tamlaması olan bir belirtili ad tamlamasıdır.

Yukarıdaki örneklerin birincisinde tamlanan öge kendi içinde belirsiz ad tamlaması kurarken (“*kol düğme-si*”); ikinci çizimde tamlayan öge kendi içinde belirsiz ad tamlaması kurmuştur: “*çocuk kitaplar-ı*”

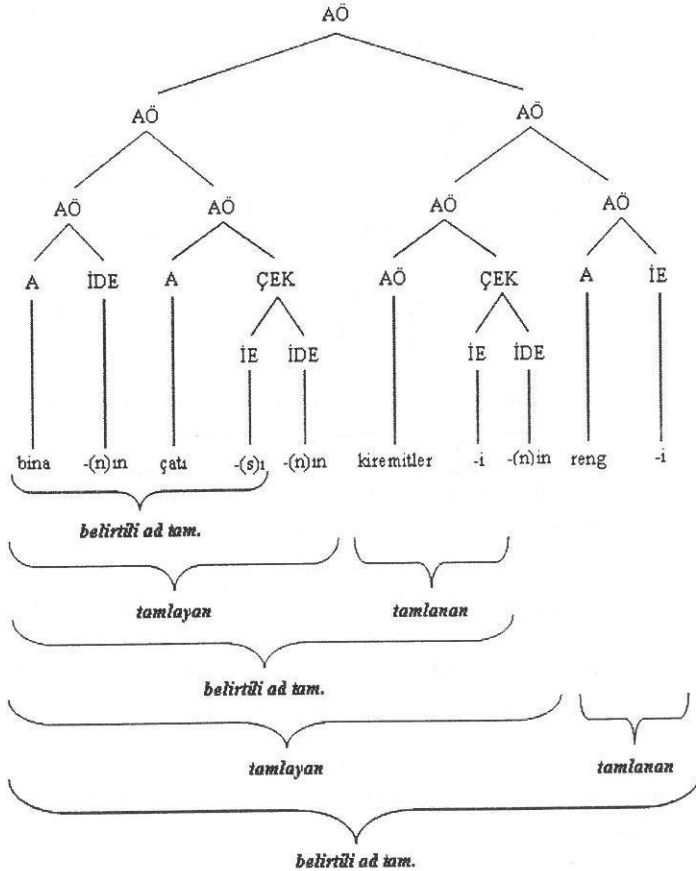

Hem tamlayan hem de tamlanan kendi içinde belirsiz ad tamlaması kurmuştur: “okul müdür-ü”, “koltuk sevda-sı”.

- Zincirleme tamlamalarda; tamlanan, tamlayan olarak kullanılır. Ad tamlamaları iç içe girip zincirlenirken sözcük öbeği genişleyerek katmerli yapılar oluşur.

[1] *Binanın çatısının kiremitlerinin rengi sararmış.*

Örnek tümcenin öznesini oluşturan ad öbeği, kendi içinde 3 ayrı belirtili tamlama içermektedir.

• Ağaç-çizimler, geleneksel dilbilgisinde zincirleme ad tamlamaları olarak adlandırılan yapının, aslında belirtili ya da belirtisiz ad tamlamaları olduğunu bize açıkça göstermektedir. Çünkü tamlamayı oluşturan AÖ, iki AÖ dallandırır. Bu iki AÖ'den biri tamlayan, diğeri de tamlanıdır.

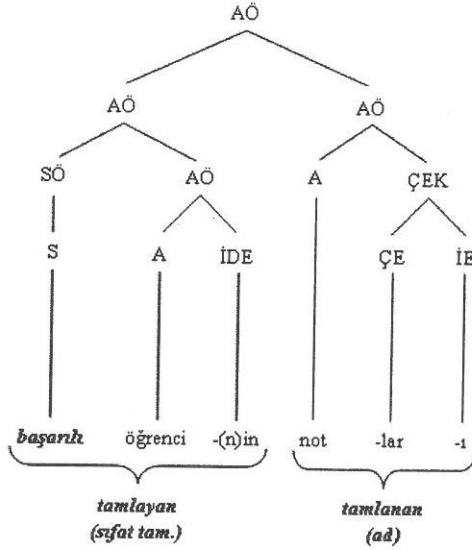
5. Karma tamlamalar

Ad tamlamasıyla sıfat tamlamasının birlikte kullanıldığı tamlamaya *karma tamlama* denir.⁹ Karma tamlamalar, ad ve sıfat tamlamalarının iç içe girmesiyle oluşur: “güzel evin güzel kızı”, “mor salkımlı konağın acıklı hikâyesi”, “o hanımın dayalı döşeli dairesi”, vb. Yalnız tamlayan ya da tamlanan sıfat tamlaması olabildiği gibi hem tamlayan hem de tamlanan sıfat tamlamasından kurulabilir.

• Tamlayanı sıfat tamlamasından kurulu karma tamlama:

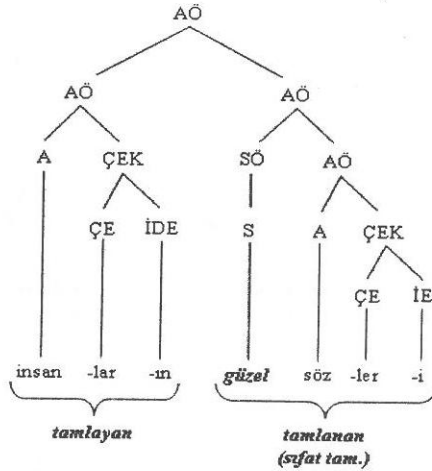
[2] yeşil köşkün lambası, milli piyango gişesi, küçük esnafın çilesi, vb.

⁹ Vecihe Hatipoğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, a.g.e., s. 35.

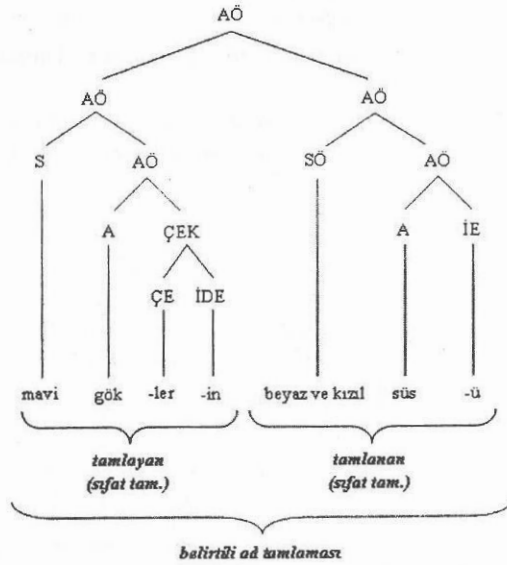
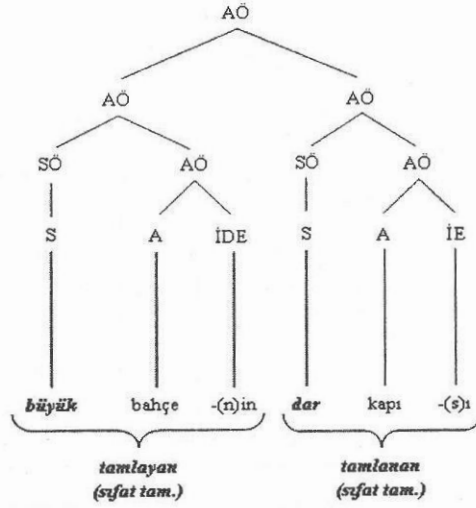

Sıfat (*başarılı*), tamlayan birimi nitelemektedir: Tamlayanı sıfat tamlaması olan ad tamlaması.

- Tamlananları sıfat tamlamasından kurulu karma tamlamalar:
[3] ailenin *küçük oğlu*, öğrencilerin *önemli sorunları*, vb.

Tamlanan sözcük sıfat almış; başka bir deyişle sıfat (*güzel*), tamlayan ile tamlanan arasına girmiştir.

Son iki örnek çizimde, hem tamlayan hem de tamlanan sıfat almıştır: Tamlayan ve tamlananı sıfat tamlaması olan ad tamlaması.

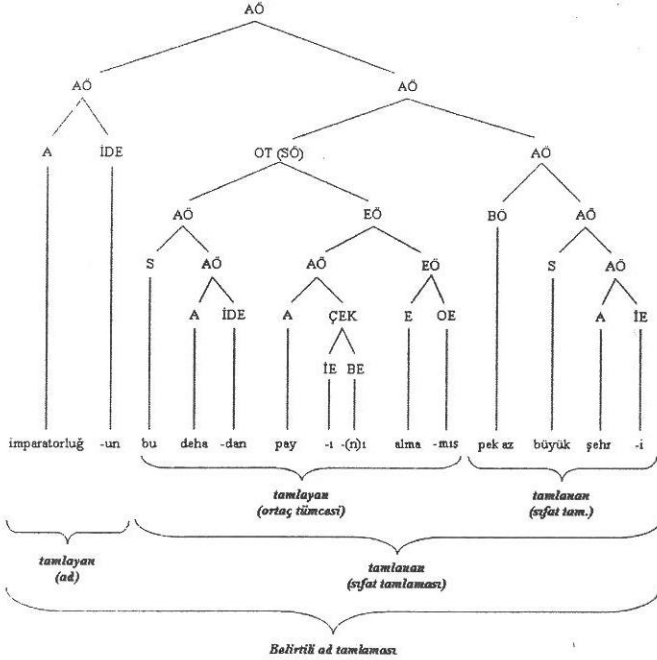
6. Girişik tamlama

İçinde eylemsi ya da tümleş bulunan ad tamlamasına *girişik* tamlama denir.¹⁰ Girişik tamlamalar aslında belirtili ad tamlamalarıdır. Tamlayan ile tamlanan arasına sıfat işlevli ortaç tümceciği gelerek tamlananı niteler.

[4] *İmparatorluğun* bu dehadan payını almamış pek az büyük *şehri* vardır. (A. H. Tanpınar)

¹⁰ Vecihe Hatipoğlu, a.g.e., s. 34

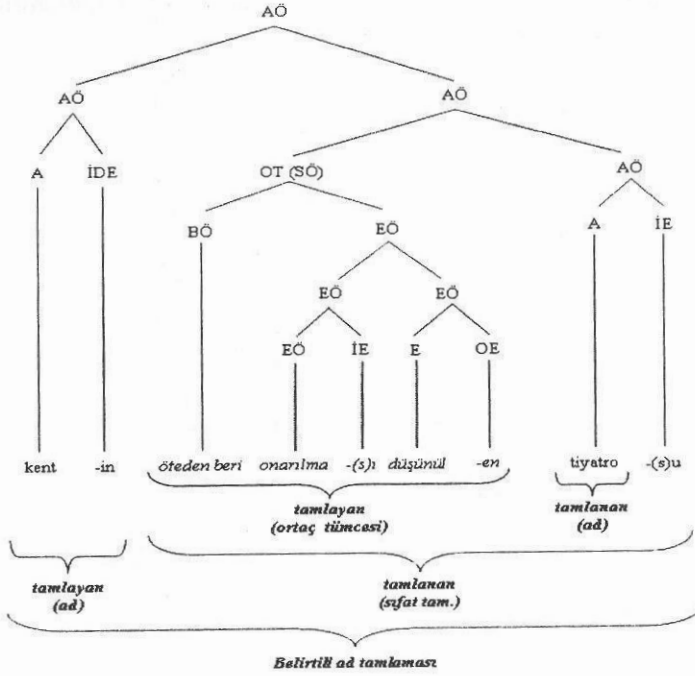
Bu ad tümcesinin öznesi, bir belirtili ad tamlamasıdır: *İmparatorluğ-un bu dehadan payını almamış/ pek az büyük şehir-i*

Bu tamlamada tamlayan bir ad (“İmparatorluğun”), tamlanansa sıfat tamlamasıdır. Çekirdek yapıyı oluşturan “İmparatorluk” ile “şehir” arasında giren sözcükler, tamlanan işlevindeki “şehir” adının niteleyenleridir. Aşağıdaki örnekte de benzer durum vardır:

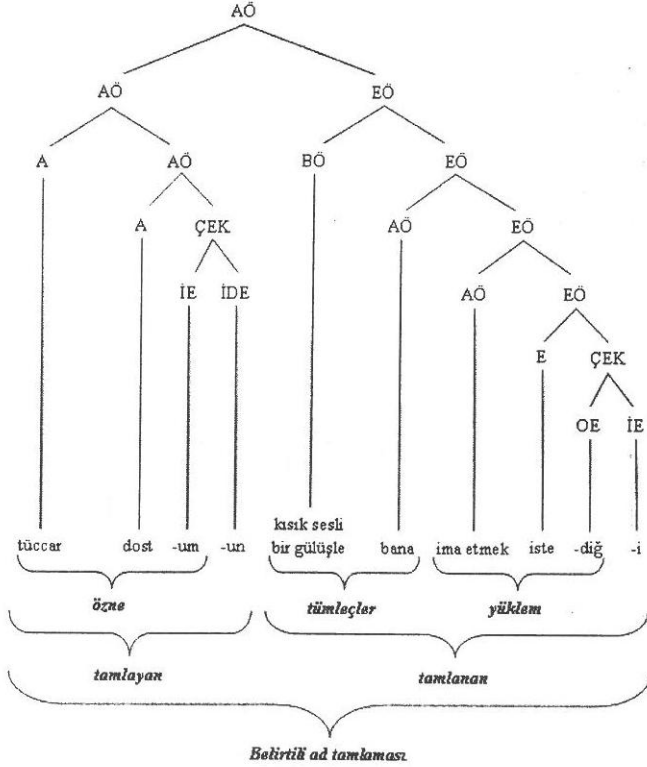
Kentin öteden beri onarılması düşünülen tiyatrosu yıkıldı.

Özne, bir belirtili ad tamlamasıdır: *kent-in, öteden beri onarılması düşünülen/ tiyatro-su*; tamlayan bir ad (“kent-in”), tamlanansa sıfat tamlamasıdır. Çekirdek yapıyı oluşturan “kent” ile “tiyatro” arasında giren ortaç tümcesi, tamlanan işlevindeki “tiyatro” adının niteleyenidir.

- Girişik tamlamada, tamlayan ya da tamlananın tümleç aldığı görülür: “Yatanın yürüyene borcu vardır” sözünde, “yatanın borcu” ad tamlamasında yönelme durumundaki “yürüyene” dolaylı tümleci, “borcu” biçimindeki tamlanana tümleç olmuştur.¹¹
- [5] *Tüccar dostumun kısık sesli bir gülüşle bana ima etmek istediği/ noktaya cevap vermek için/ kendisine döndüm. (P. Safa)*

¹¹ Vecihe Hatipoğlu, a.g.e., s. 35.

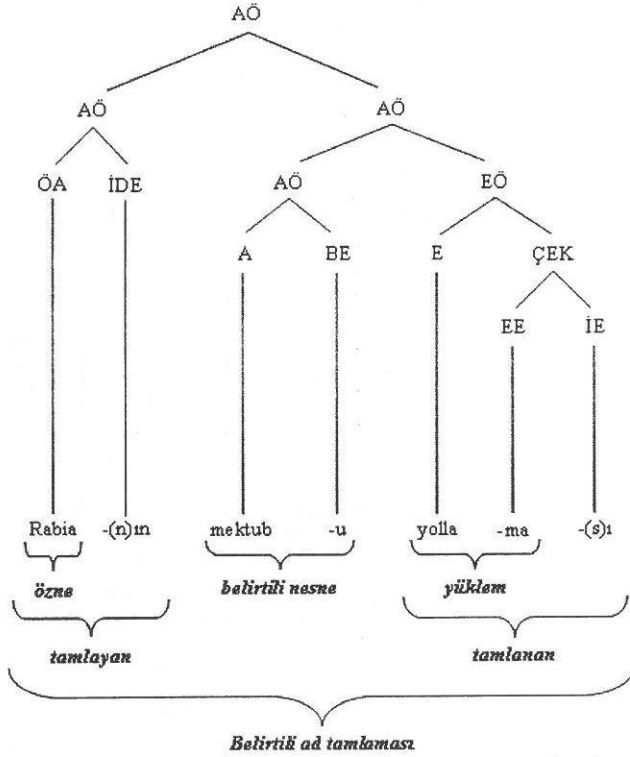

• Eylemlilik yan tümceleriyle ortaç yan tümceleri, kendi içinde belirtili ad tamlaması oluştururlar.¹² Bu nitelikteki belirtili ad tamlamalarında genellikle özne tamlayan, yüklem tamlanan olur ve bu iki birim arasında çeşitli tümleçler yerleşebilir. Yukarıdaki bileşik cümlede yer alan ortaç yan tümcesinde (“*Tüccar dostum-un kısık sesli bir gülüşle bana ima etmek istediğ-i*”) özne ile yüklem bir belirtili ad tamlaması oluşturmuş; yükleme bağlı tümleçler de (belirteç tümleci + dolaylı tümleç) bu iki öge arasında yer almıştır.

[6] *Rabia'nın mektubu yollaması*/ biraz yumuşadığını/ gösteriyordu. (H. E. Adıvar)

Bu birleşik tümcede eylemlilik yan tümcesinin öznesi ile yüklemi belirtili ad tamlaması oluşturmuş (“*Rabia'nın yollama-sı*”), bunların arasında da belirtili nesne (“*mektubu*”) yer almıştır.

¹² Rasim Şimşek, *Türkçe Sözdizimi*, a.g.e., s. 325.

Sonuçta, çizimlerde de görüldüğü gibi, girişik tamlama olarak adlandırılan yapılar; tamlayan ile tamlanan birimler arasında çeşitli yapıdaki sözcüklerin yerleşmesiyle oluşan belirtici ad tamlamalarıdır.

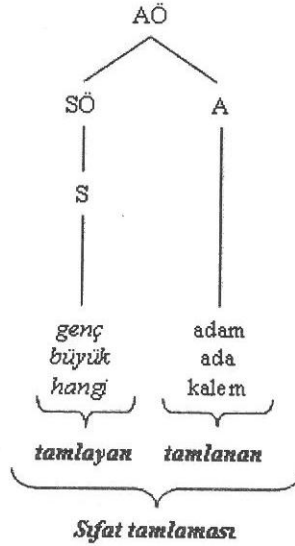
7. Sıfat tamlaması

Sıfat tamlaması, sıfatın kendisinden sonra gelen adı niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlamadır. Aslında sıfat olarak adlandırılan sözcükler de bir addır. Bir adla kullanıldığında sıfat; tek başına kullanıldığında da ad değerindedir.

Yeşil (ad): bir renk: “Yeşil baharın simgesidir, diriliği tazeliği bildirir.”

Yeşil (sıfat): “yeşil yaprak” (sıfat tamlaması)

Bu bağlamda, sıfat yerine önad kavramı daha uygun düşmektedir. Niteleme sıfatlarıyla, “güzel ev”, “büyük ada”, “çalışkan öğrenci” gibi sıfat tamlamaları kurulurken, belirtme sıfatlarıyla da “bu ev”, “şu iş”, “hangi kitap”, “kaç kalem” gibi sıfat tamlamaları kurulur.

Çizimde de görüldüğü gibi, tamlama sıfat tamlaması olarak adlandırılrsa da, öbeğin başı addır ve öbek bir ad öbeğidir.

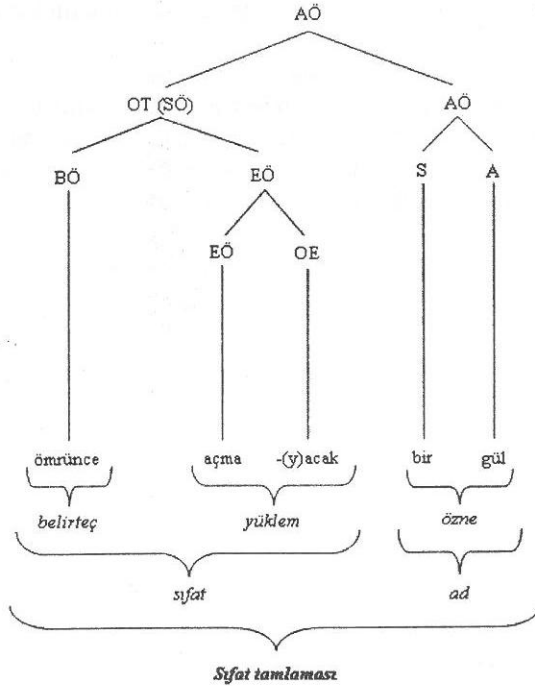
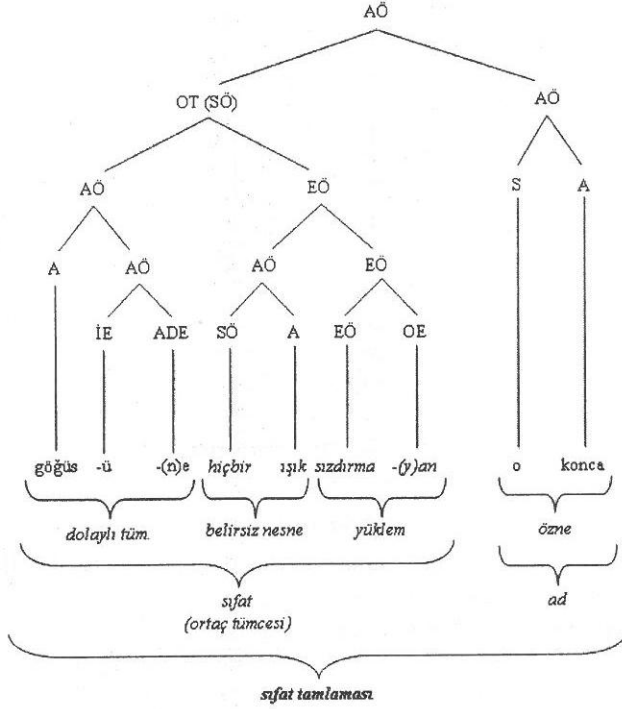
7.1. Ortaçlardan kurulan sıfat tamlaması

Ortaç, öznesini, nesnesini ya da tümlecini niteleyen eylemsidir. Ortaçlar sıfat işleyişinde dil birimleridir. Bir yandan özne, nesne, tümleç alıp bağımlı yargı öbeği oluştururken, öte yandan değişik işleyişte ad öğelerini niteleyerek onlarla önad takımı kurar. Ortaçlar, hem yargılı hem de yargısız anlatımlar içinde yer alan çift görevli sözcüklerdir.¹³

[7] *Göğsüne hiçbir ışık sızdırmayan/ o konca,
Ömrünce açmayacak/ bir gülü* andırırdı. (F. N. Çamlıbel)

İki dizenin oluşturduğu bu tümcede, biri ilk dizede özne içinde (“*Göğsüne hiçbir ışık sızdırmayan*”); öbürü, ikinci dizede belirtili nesne içinde (“*Ömrünce açmayacak*”) olmak üzere, iki ortaç tümceciciği vardır.

¹³ Rasim Şimşek, a.g.e., s. 354.

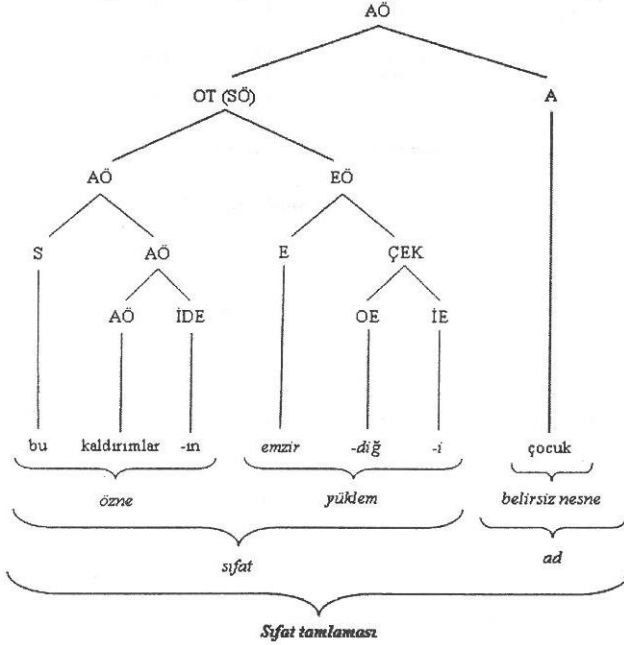

Sıfat tamlaması bir bütündür; yapısal bütünlüğü içinde işleme girer. Bu bağlamda, örnekte, durum ortacı tümcecigi (*Göğsüne hiçbir ışık sızdırmayan o konca*) “özne”, gelecek zaman ortacı tümcecigi (*Ömrünce açmayacak bir gülü*) de “belirtili nesne”dir.

• Belirtme ortaçlarıyla kurulan ortaç tümceciklerinin bir bölümü kendi içinde (özne ile yüklem arasında) belirtili ad tamlaması oluşturur.

[8] Ben *bu kaldırımların emzirdiği/ çocuğum*. (N. F. Kısakürek)

Örnek tümcede, yüklem öbeği sıfat tamlamasıdır.

Öte yandan, ortaç tümceciginin öznesi ile yüklemi ad tamlaması kurmaktadır:

bu kaldırımlar-ın (tamlayan) *emzirdiğ-i* (tamlanan): belirtili ad tamlaması

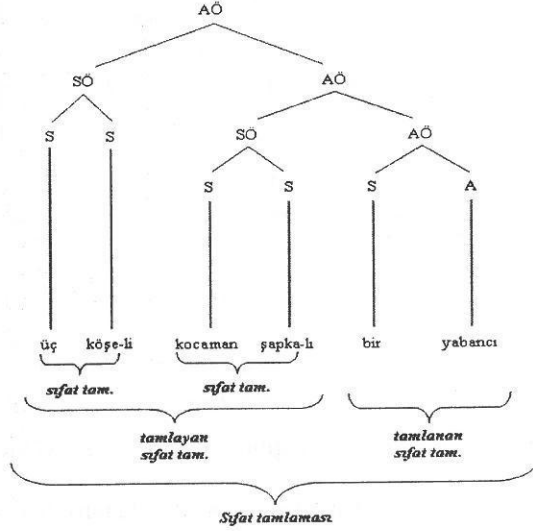
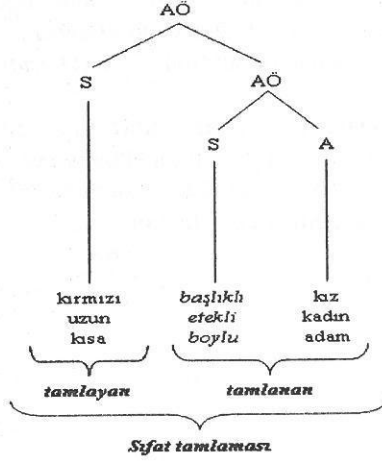
7.2. Zincirleme sıfat tamlaması:

Bir sıfat tamlaması ile bir adın, bazı ekler alarak en az üç sözcükten kurduğu sıfat tamlamasına zincirleme sıfat tamlaması denir.¹⁴

• “-lı” ve “-sız” ekiyle kurulan zincirleme sıfat tamlaması

[9] *Kırmızı başlık-lı kız, kıvrıkcık saç-lı çocuk, uzun etek-li kadın, kısa boy-lu adam, beyaz yaka-sız öğrenci*, vb.

¹⁴ Vecihe Hatipoğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, a.g.e., s. 28.

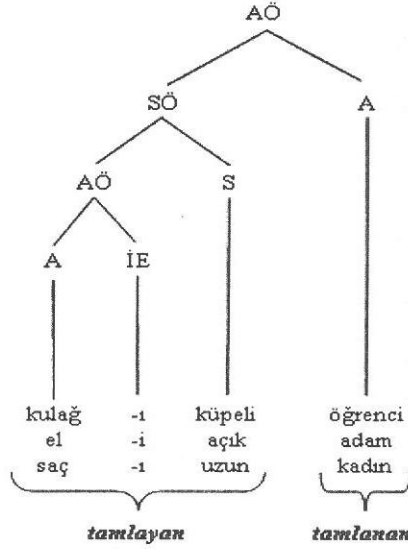
Örnek söz öbeği, beş sıfat tamlamasının birbirinin içine girip zincirlenmesiyle oluşan katmerleşmiş bir sıfat tamlamasıdır. Asıl unsur “yabancı” adıdır ve öbeğe adını vermiştir.

- İyelik ekiyle kurulan zincirleme sıfat tamlaması

“-li” ekiyle kurulan zincirleme sıfat tamlamalarındaki tamlayanlar yer değiştirerek ve iyelik eki olarak bir tür zincirleme sıfat tamlaması kurar:¹⁵

“açık elli adam” yerine “el-i açık adam”, “keskin gözlü avcı” yerine “göz-ü keskin avcı” “uzun saç-lı kadın” yerine “saç-ı uzun kadın”, “küpeli kulaklı öğrenci” yerine “kulağı küpeli öğrenci”, vb.

¹⁵ Vecihe Hatipoğlu, a.g.s.

• Sıfat tamlamaları bir ad gibi başka bir sıfat olarak üç birimli sıfat tamlamaları meydana getirirler. Sıfatlar farklı türden olabilir.¹⁶

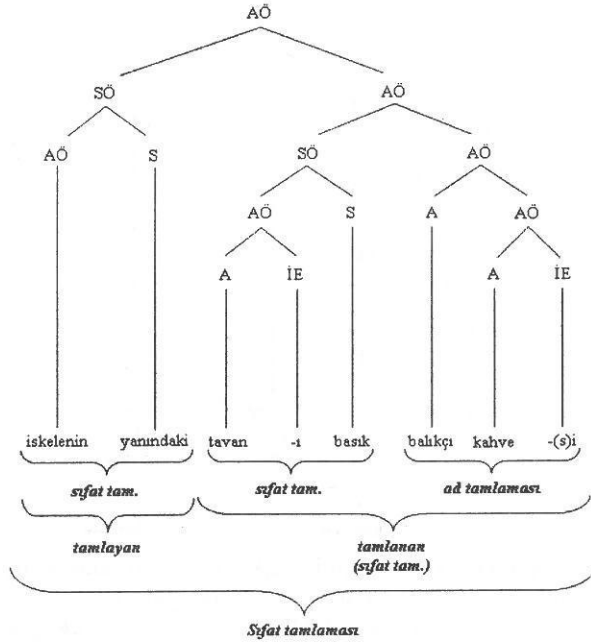
[10] *Sağır yaşlı kadın, her yeni teklif, üç büyük oda, küçük sarı defter, karışık bazı hesaplar, şu son durum, bir başka konu, vb.*

• İyelik ad öbekleriyle kurulan sıfat tamlamaları da zincirleme sıfat tamlaması sayılır.¹⁷

[11] *Büyükada'da iskelenin yanındaki tavanı basık balıkcı kahvesindeydik.* (H. Balıkcısı)

¹⁶ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, a.g.e., s. 343.

¹⁷ Rasim Şimşek, *Türkçe Sözdizimi*, a.g.e., s. 353.

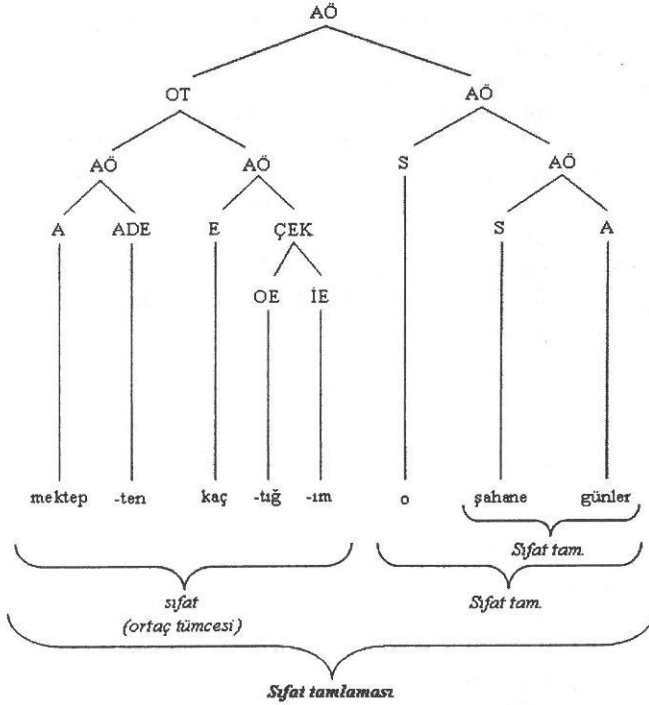

• Bir sıfat tamlaması başka bir sıfat tamlamasına ad ögesi; yani tamlanan olur:

[12] *Deniz mavisi üzerine serpilmiş/ bu yeşil zümrütlere yanaştık.* (H. Balıkçısı)

[13] *Mektepten kaçtığım/ o şahane günlerdeyim.* (C. S. Tarancı)

İki örnekte de tamlayan ortaç tümcesi, tamlanan sıfat tamlamasıdır. Tamlanan öge konumundaki sıfat tamlaması da kendi içinde başka bir sıfat tamlaması oluşturmaktadır. Sonuçta, üç sıfat tamlaması iç içe girmiştir; yapı da hemen hemen aynıdır: “ortaç tümcecigi” + “işaret sıfatı” + “niteleme sıfatı”.

Zincirleme ad tamlamalarında olduğu gibi, zincirleme sıfat tamlamaları da ikiden fazla sözcükten kurulu gibi görünse de gerçekte SÖ ve AÖ olmak üzere iki temel birimden; yani tamlayan ve tamlanan birimden kurulmaktadır.

Genel değerlendirme

- Ağaç-çizim, tamlayan/tamlanan açısından öbek içi ilişkileri açıkça ortaya koymaktadır. Öbek ne kadar geniş olursa olsun, bize tamlamalarda iki temel öbeğin (tamlayan/tamlanan) olduğunu; tamlamanın diğer birimlerinin bu iki temel öbektan dallandığını göstermektedir.

- Türkçede ad tamlamaları “ilgi durumu eki” ve “iyelik eki” ile kurulur.

- Ad tamlamaları gerek basit belirtme öbeği biçiminde, gerekse birleşik cümle kuruluşunda geniş bir işleyişe sahiptir. Belirtme öbeği olarak bir ad tamlaması, belli durumlar dışında daima bir ad değerindedir. Ad durum eklerini alır ve tamlanan birime ulanan durum ekleriyle bir üst birime taşınır.

- İkiden fazla addan kurulan ve geleneksel dilbilgisinde zincirleme tamlama olarak adlandırılan yapılar, aslında tamlayan ve tamlanandan oluşan belirtili ya da belirtisiz ad tamlamalarıdır. Çünkü tamlamayı oluşturan AÖ, iki AÖ dallandırır. Bu iki AÖ’den biri tamlayan, diğeri de tamlayandır.

- Sıfat ve addan oluşan tamlama sıfat tamlaması olarak adlandırılrsa da, öbeğin başı addır ve öbek bir AÖ’dir. Öbek içinde (tamlamada) sıfat yardımcı, ad asıl ögedir.

- Sıfat tamlamaları, ad tamlamaları gibi bir anlam bütünlüğü meydana getirirler ve yine onlar gibi ad değerindedirler. Bu nitelikleriyle de ad çekimine

uğrarlar, çokluk ve iyelik ekleri alırlar. Yalnız söz konusu ekler sadece ada ulanır; sıfatla adın arasına herhangi bir ek giremez.

• “Girişik tamlama” olarak adlandırılan yapılarla “ortaçlarla kurulan sıfat tamlamaları” benzer yapılardır. Girişik tamlamalarda, ortaç tümceciği tamlayan ile tamlanan arasına girerek, tamlanan birimi niteler. Ortaçlarla kurulan sıfat tamlamalarında ise, ortaç tümceciği bir bütün halinde ya tamlayan işlevini üstlenir ya da tamlamanın tamlayan ögesi olan sıfatı niteler.

• Türkçede sözün gelişme yönü sağa doğrudur. Türkçenin bu temel özelliğinin en ilginç göstergesi, ad tamlamalarının iç içe girip zincirlenmesidir. Ad tamlamaları iç içe girip zincirlenirken sözcük öbeği genişleyerek katmerli yapılar oluşur. Söz öbeğinin genişlemesinde, temel öge hep sonda; yani en sağda yer alır.

Kısaltmalar

A	: Ad
AÖ	: Ad Öbeği
B	: Belirteç
BÖ	: Belirteç Öbeği
ÇE	: Çokluk Eki
ÇEK	: Çekim
E	: Eylem
EE	: Eylemlilik Eki
EÖ	: Eylem Öbeği
İDE	: İlgi Durumu Eki
İE	: İyelik Eki
OE	: Ortaç Eki
OT	: Ortaç Tümcesi
ÖA	: Özel Ad
S	: Sıfat
SÖ	: Sıfat Öbeği